

Je to velmi výjimečný a také příjemný zážitek listovat v Atlasu a zkoumat areály jednotlivých druhů (z území ČR jich tu najdeme 116), zvláště když přitom narazíme na druhy popsané z našeho území, tedy na taxony rozlišené vesměs po roce 1990. Největším unikátem mezi těmito druhy je nesporně *Rubus bohemica* Holub, který dosud mimo území ČR nebyl nalezen a současně představuje značně specifický taxon mezi apomiktickými ostružiníky nejen po stránce morfologické, ale i karyologické (jde o neúplného tetraploidu, jehož jeden chromozom je zachován jen ve fragmentu). I mezi českými endemity krytosemenných rostlin patří k taxonomicky nejvyhranějším endemickým taxonům vůbec a jeho určení v přírodě není při troše zkušenosti příliš obtížné. V Atlasu jsou samozřejmě zahrnuty i dva „staré“ druhy popsané z Čech bratry Preslovými, *Rubus gracilis* a *R. mollis*, které mají široké areály. Avšak dosti velké areály se překvapivě postupně zjišťují i u druhů popsaných od nás teprve nedávno (např. *R. austroslovacus* Trávn. či *R. parthenocissus* Trávn. & Holub, jejichž v současnosti známé rozšíření sahá od západního Německa po východní Slovensko).

Vydání Atlasu rozšíření evropských ostružiníků je pro batology významným mezníkem a bude mít nepochybně příznivý vliv na další rozvoj poznání druhového bohatství tohoto rodu.

Jiří H a d i n e c & Bohumil T r á v n í č e k

ZPRÁVY O LITERATUŘE / BOOK REVIEWS

Čtvrtstoletí s Rothmalerem

J ä g e r E. [ed.]

Exkursionsflora von Deutschland. Gefäßpflanzen: Grundband. Ed. 20.

Spektrum Akademischer Verlag, Heidelberg, 2011, 930 stran a 1221 obrázků, ISBN 978-3827416063.

Mé první setkání s „Rothmalerem“ se odehrálo na floristickém kursu v Uherském Hradišti během horkých červencových dní roku 1987. U starších a zkušenějších kolegů jsem tehdy zahlédl knížku téměř kapesního formátu vázanou v hnědozeleném plátně, což bylo, jak se vzápětí ukázalo, některé z tehdy aktuálních vydání tzv. kritického svazku rothmalerovského klíče. Jak vyšlo najevo o něco později, bylo pro botanického začátečníka mnohem snadnější opatřit si tuto zahraniční knihu než výtisk jednoho ze dvou vydání Dostálova klíče, v té době beznadějně „vypůjčeného“ ze všech veřejných a školních knihoven a zcela nedostupného v brněnském nebo pardubickém antikvariátě. Hned po začátku zimního semestru jsem se proto vydal na nákupní výlet do Prahy – do Kulturního střediska NDR v paláci Dunaj na Národní třídě – a po zaplacení 105 korun československých jsem se stal šťastným majitelem „šestého, přehlédnutého“ vydání Kritického svazku klíče ke květeně území NDR a NSR (Schubert & Vent 1986), jak zní překlad tehdejšího názvu příručky do češtiny. Na dalších sedm let se „Rothmaler“ spolu s komentovaným katalogem moravské flóry (Smejkal 1980) stal mou botanickou alfou i omegou, dokud obě díla nenahradil Klíč ke květeně Rakouska (Fischer 1994). S vydáním Klíče ke květeně České republiky (Kubát 2002) sice přestaly být příručky ze sousedních zemí základní určovací pomůckou českých floristů, což však vůbec neznamená, že by zároveň přestaly být zdrojem užitečných informací. Získaly privilegované „druhoinstanční“ postavení: když to nejde podle „Kubáta“, podíváme se, zda nám nepomůže „Fischer“ nebo „Rothmaler“.

Zatím poslední vydání rothmalerovského klíče v redakci prof. E. Jägera se objevilo na knižním trhu zhruba v polovině roku 2011. Jde o 20. vydání druhého, tj. základního svazku (Grundband), který v minulosti sloužil spíše pro školní potřebu, zatímco erudovanější floristé v Německu i sousedních zemích používali svazek čtvrtý, označený jako kritický (kritischer Band). Rozdíl spočíval v tom, že čtvrtý svazek

obsahoval oproti svazku základnímu navíc poddruhy a zejména plná zpracování kritických rodů *Alchemilla*, *Rubus*, *Sorbus*, *Oenothera*, *Hieracium* (incl. *Pilosella*) a *Taraxacum*, jakož i příbuzenského okruhu *Ranunculus auricomus*. Nové vydání základního svazku však vzniklo přepracováním kritického svazku, a obsahuje tudíž plná zpracování větší části uvedených kritických skupin, zatímco klíč k určení pampelišek, apomiktických mikrospecií prýskyřníku zlatožlutého, jakož i ostružníků a jeřábů s malými areály nabízí ve formátu pdf zdarma ke stažení vydavatel na svých internetových stránkách. Důvody jsou zřejmé: klíč je tak nejen tenčí a lehčí, ale i levnější. Možná by podobný přístup stál za uvážení, až se bude připravovat nové vydání našeho klíče.

Rozšíření o kritické skupiny není však jedinou změnou, kterou základní svazek prošel. Jak prof. Jäger lakonicky uvádí v předmluvě, po „dlouhém váhání“ bylo třeba přejít na moderní taxonomický systém, který mj. přijal před časem prof. M. A. Fischer v třetím vydání své příručky (Fischer 2008). Situace byla totiž neudržitelná z didaktického hlediska, poněvadž dosavadní systém se podstatně lišil od systému přednášeného při univerzitní výuce botaniky. Základem použitého systému semenných rostlin je tedy nejnovější verze fylogenetického systému plně integrující molekulární poznatky (APG III; Stevens 2001–, Angiosperm Phylogeny Group 2009). Je to tedy též systém, který jsme s lehkým srdcem použili v Seznamu cévnatých rostlin České republiky (Danihelka et al. 2012). V případě nového vydání klíče to však znamenalo obrovské množství práce, neboť bylo potřeba přepracovat klíče k určení čeledí a rodů, charakteristiky mnohých čeledí a v neposlední řadě celý text nově uspořádat a k tomu přepracovat i některé obrázky.

Další významnou novinkou je provázanost recenzovaného klíče se Seznamem cévnatých rostlin Německa (Buttler & Hand 2008), což se projevilo jak změnami rodového a druhového pojetí, tak upřesněními a vylepšeními vědeckého jmenosloví. Přesto však v rodovém pojetí zůstaly některé rozdíly, mj. – jak uvádí prof. Jäger v předmluvě – s ohledem na rodové pojetí v zatím nedokončené Euro+Med Plant Base (Euro+Med 2006–).

Oproti předchozímu vydání čtvrtého svazku bylo zařazeno dalších 120 zdomácnělých neofytů a pokračující floristický výzkum umožnil rovněž upřesnit údaje o rozšíření mnoha dalších druhů. Důsledně byly doplněny biologické vlastnosti a Ellenbergovy indikační hodnoty a naopak vynechány údaje o chromozomových počtech. Osobně se domnívám, že posledně jmenovaný údaj je v terénním klíči zbytečný, poněvadž informace lze najít ve specializované literatuře a databázích. Navíc situace je někdy složitější, než je na minimálním prostoru, který klíč poskytuje, možné postihnout. Namísto toho by bylo vhodnější (a lze to doporučit také do nového vydání našeho klíče) doplnit vazbu druhů na rostlinná společenstva.

Recenzovaný klíč není samozřejmě dílem jediného člověka: na zpracování vybraných čeledí a rodů se kromě editora knihy podílelo dalších 32 autorů, z toho 5 zahraničních; českého čtenáře zaujme, že kromě tří rakouských kolegů (M. A. Fischer, A. Polatschek a E. Vitek) a K. Rostaňského z Katovic přispěl do klíče zpracováním čeledi *Juncaceae* J. Kirschner. Podstatnou část klíčů zpracoval sám prof. Jäger, který sestavil základní klíč, doplnil údaje o biologických vlastnostech druhů, rozšíření v Německu a celkovém areálu, zpracoval glosář odborných termínů a seznam literatury. K vylepšení klíčů a dalších údajů pak přispělo několik desítek dalších německých a rakouských uživatelů předchozích vydání knihy; údaje o rozšíření v jednotlivých spolkových zemích revidovalo 16 regionálních koordinátorů.

Výsledné dílo má tradiční „batůžkový“ formát a osvědčené uspořádání. Propracovaná typografie nechává bez využití ani jeden čtverečný centimetr plochy papíru. Knižka čítá 930 stran, to je o 2 strany víc než Klíč ke květeně České republiky, ale současně je o poznání tenčí. Váží však asi 87 dkG, což je o celých 12 dkG víc než v případě českého klíče. To je dáno použitým „chemickým“ papírem s velkým množstvím plnidel. Mně se však víc zamlouvá volumínóznější ofsetový papír, který byl použit pro tisk našeho klíče, neboť ten je také odolnější vůči vlhkosti, a tedy i vhodnější do terénu. Optimální je pro příručky tohoto typu tisk na biblovém papíru, který je pevný a odolný i při malých gramážích (viz např. le Nouveau Binz; Aeschmann & Burdet 1994), což by ovšem knížku citelně prodražilo.

Z obsahového hlediska představuje recenzovaný klíč téměř dokonalé dílo a v této informativní recenzi nemá smysl zacházet do podrobností. S vyhledáním drobných nedostatků, které se týkají hlavně standardizace autorských jmen (redaktory českého klíče tato práce teprve čeká), si dal v recenzi pro časopis *Kochia*

práci Raus (2012). Z vlastních „náležů“ drobných nedostatků, které by bylo dobré opravit v dalším vydání, tak mohou přispět jen několika málo doplňky. Domnělého nebo skutečného křížence *Viola* × *commutata* popsal A. Waisbecker (Waisb.), nikoli J. Wiesbaur (Wiesb.). Standardizaci vyžaduje J. Murr (správně jen Murr; obojí na str. 373). Křížec *Epilobium* × *interjectum* pochází z rodičovské kombinace *E. ciliatum* × *E. montanum* („10 × 18“), nikoli *E. ciliatum* × *E. lamyi* („18 × 19**“). Autorem jména *E. × semiadnatum* je Borbás, nikoli Haussknecht (Hausskn.; obojí na str. 500). Oborný se i v české literatuře psal vždy takto, nikoli „Oborný“ (str. 632). Správně je *Dipsacus* × *pseudosylvestris*, nikoli *D. × pseudosilvester* (p. 760). Naopak pravopis jména *Bolboschoenus koshewnikowii* (Litv. ex Kots) A. E. Kozhev. (str. 209 a 210), který Raus (2012) považuje za chybný (namísto „*koshewnikovii*“), je podle mého názoru správný, neboť je třeba respektovat pravopis basionymu. Opravit je naopak nutné obě autorská jména, neboť autor basionymu se jmenoval A. K. Kots, nikoli „Kohts“ a tento konkrétní Koževnikov vyžaduje při standardizaci iniciálu křestního jména a patronymu.

Do nového vydání rothmalerovského klíče jsem nesčetněkrát nahlédl zejména při práci na Seznamu cévnatých rostlin české květeny. Opakovaně jsem si musel uvědomit, kolik znalostí, odborné erudice a precizní práce vložili autoři textů a prof. Jäger jako hlavní redaktor do jediného svazku. Srovnání s mým prvním „Rothmalerem“ z kulturního střediska NDR pak ukázalo, že obrovským vývojem v posledním čtvrtstoletí prošel nejen polygrafický průmysl, ale také středoevropská floristika. Recenzovaný jubilejní „Rothmaler“, který ve zhuštěné podobě obsahuje velkou část nejnovějších poznatků, tak zůstává nepostradatelným zdrojem informací pro středoevropského terénního botanika, jehož zájmy a cíle aspoň trochu přesahují běžné určování rostlin.

Jiří Danihelka

- Aeschimann D. & Burdet H. (1994): Flora de la Suisse et des territoires limitrophes. Le nouveau Binz. Ed. 2. – Editions du Griffon, Neuchâtel.
- Angiosperm Phylogeny Group (2009): An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG III. – Bot. J. Linn. Soc. 161: 105–121.
- Buttler K. P. & Hand R. (2008): Liste der Gefäßpflanzen Deutschlands. – Kochia, Beih. 1: 1–107.
- Danihelka J., Chrtěk J. jun. & Kaplan Z. (2012): Checklist of vascular plants of the Czech Republic. – Preslia 84: 647–811.
- Euro+Med (2006–): Euro+Med PlantBase – the information resource for Euro-Mediterranean plant diversity. – URL: <http://ww2.bgbm.org/EuroPlusMed/>.
- Fischer M. A. [ed.] (1994): Exkursionsflora von Österreich. – Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart & Wien.
- Fischer M. A. [ed.] (2008): Exkursionsflora für Österreich, Liechtenstein und Südtirol. Ed. 3. – OÖ Landesmuseen, Linz.
- Kubát K., Hrouda L., Chrtěk J. jun., Kaplan Z., Kirschner J. & Štěpánek J. [eds] (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha.
- Raus Th. (2012): [Rec.] Jäger, Eckehart J. (ed.): Rothmaler, Exkursionsflora von Deutschland, Gefäßpflanzen: Grundband, ed. 20. [...] – Kochia 6: 175–176.
- Schubert R. et Vent W. [eds] (1986): Exkursionsflora für die Gebiete der DDR und der BRD. Band 4. Kritischer Band. Ed. 6. – Volk und Wissen, Berlin.
- Smejkal M. (1980): Komentovaný katalog moravské flóry. – Brno.
- Stevens P. F. (2001–): Angiosperm Phylogeny Website. Version 11, 2011 [and more or less continuously updated since]. – URL: <http://www.mobot.org/MOBOT/research/APweb>.